

ПРОСВЕТНО-ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ГРАМАТИКА НА ГЕОРГИОС ГЕНАДИОС

Илиана Джамбазова
Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

THE TEACHING GRAMMAR OF GEORGIOS GENADIOS

Iliana Dzhambazova
Paisii Hilendarski University of Plovdiv

The following article focuses on the dominant field of education in modern Greek society; it emphasizes the wide-ranging significance and development of national literary Greek language. The sociolinguistic situation in the 19th century created a phenomenon with ancient roots, traditionally called diglossia, formulating all modifications of language structures. During the Greek Enlightenment the process of progressive intellectual and cultural revival was influenced by highly educated Greek scholars and entirely connected with the Greek history, literature and linguistic sphere.

Key words: Enlightenment, diglossia, katharevousa, sociocultural situation, ancient greek

Витални промени генерира следвизантийският период от историята на гръцкия език, белязан от падането на Константинопол през 1453 г. и реструктурирането на средновековния гръцки език в системата на новогръцкото койне. В дебрите на неговата същност се изгражда идейният корпус от възрожденска проблематика, разгърната в характерните за периода книжовноезикови процеси, довели до формирането на официалния нормиран език за цялата нация.

Според Хоръкс (Хоръкс 2010) в ранните години на XIX в. централна роля в езиковата проблематика заема въпросът за възможността говоримият гръцки език да осигури солидна основа за писмената форма, приложима в образователната сфера, правото и администрацията. Когато перспективите на модерната европейска мисъл, намерили благодотворна почва в гръцката интелектуална среда, анонсират стремежите на дейците на Гръцкото просвещение за ревитализация на

образованието и нацията, се появяват два пътя на развитие. Първият предполага националният език да бъде изграден на основата на говоримия вариант, подкрепен от „прогресивни“ в мисленето си книжовници, докато другият изисква бъдещият национален стандарт да се оформи на базата на съществуващия писмен език с престижна традиция, наследена от Античността, която обединява т. нар. „консервативни“ във възгледите си културни дейци.

Разгърнатият в този смисъл двуполусен модел, който предполага появата на двуезичието (диглосията „διγλωσσία“), възприето от П. Макридж (Макридж 2004: 46) като диморфна езикова тъкан („γλωσσική διζορφία“), се явява естествено продължение на въпросите, породени от социокултурната ситуация в годините на XIX в. Като характерно явление от I в. пр. н. е. от развоя на гръцкия език, двуезичната практика се откроява с 20-вековна история. Същността на феномена индикира стремежите на писателите атицисти да подражават в своя творчески път на езика на класическите атински автори от V – IV в. пр. Хр. Подобно направление в историко-лингвистичен план е изтъкано от необходимостта да се прилагат граматични и лексикални елементи, отнесени към едно по-архаично състояние на езиковата материя.

По определен структурно-функционален начин се откроява със своята сложност граматичният строй на древния гръцки език. И именно с богатия си набор от склонитбени типове в системата на името старогръцкият е синтетичен език (Христидис 2005: 135), в противовес на новогръцкия морфосинтаксис, който си служи с перифразтични конструкции навсякъде, където класическата парадигма използва многообразие от монологични форми.

През османотурското владичество старинните езикови форми присъстват в писмените източници, на тях се създава официалната книжнина, документите и кореспонденцията. Този архаичен език, намиращ опора в традицията, получава подкрепа както от училището и просветно-образователните институции, така и от страна на църковната власт и науката. Писмената езикова практика се дистанцира съществено от съвременния по-опростен език, близък до народно-разговорния вариант. За един продължителен период от време взаимодействието и антагонизмът между формите на писмено-книжовния и устно-разговорния стил съставляват значими фактори при рецепцията на двуезичните модели, довели до поэтапното наместване на пластове в гръцката езикова система. Конституцията от 1877 г. утвърждава за кодифициран книжовен език на цялата нация катаревусата. Катаревусните конструкции, отнесени към книжовните езикови

типове, налагат използването на стара лексика и морфология, прилагачи по-опростени модели предимно в глаголната система. Едва в рамките на следващия ХХ в. (през 1976 г.) за официален език на гръцката държава ще бъде признат димотики.

В исторически план, когато границите на Османската империя в годините на XVI в. в покорените гръцки територии са почти изцяло формирани и укрепени, се появяват и първите граматики на разговорния гръцки език. Граматиката на общия (койне) за гръците език („Γραμματική της κοινής των ελλήνων γλώσσης“), изготвена през първата половина на XVI в., е дело на родения на о. Корфу Николаос Софианос. Най-първо този виден книжовник направил опит да изложи народната форма (димотики) на езика в стройна граматична система, за да бъде приложима в писмения език за нуждите на превода на класически гръцки автори (за повече сведения вж. Мегас 1925: 332).

Една от най-изтъкнатите фигури, чиято книжовна дейност обособява общозначими въпроси за гръцките социално-образователни структури през XIX в., се казва Георгиос Генадиос. Гръцкият граматик, книжовник, революционер и просветен деец е роден в Силиврия на територията на Източна Тракия през 1786 г. Неговият баща Анастасиос (Папанастасиу) бил духовно лице, родом от селцето Долиана в областта Загоре, една от епархиите на известния със смелите си мъже Епир. Заемал там църковната длъжност ефимерий. При тежките условия на чуждо владичество родителите напускат родното си място (вж. Гудас 1874: 312 – 313). Баща му умира три години след неговото раждане в Силиврия. Тогава вдовицата се завръща сред своите роднини в Епир, които предоставят на Георгиос възможността да получи добро образование. По-нататък продължава обучението си в Янина. Неговият чичо йеромонах Генадиос, игумен на един от манастирите в Букурещ, при когото бил изпратен през 1792 г., влага всичките си усилия най-вече във възпитанието на детето. След като пристига в Букурещ, става възпитаник на бележития учител Ламброс Фотиадис.

Заниманията на Генадиос съвместяват обемиста културно-просветна, научна и преводаческа дейност. Просветният деец реализира преводите на дидактически книги и издава редица педагогически пособия, сред които се нареждат шесттомната енциклопедия „Στοιχειώδη Ἐγκυκλοπαίδειαν τῶν παιδικῶν μαθημάτων“, „Граматиката на гръцкия език“ (Γραμματική τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης), както и „Граматиката на старогръцкия език“ (Γραμματική τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης).

Като достоен следовник и продължител на традицията в граматичната литература, Георгиос Генадиос теоретизира следните основни концепции по отношение на езика:

1) Всички онези, които са от един род и произход и говорят един и същ език, се наричат народ.

2) В своето определение за диалектите изтъква, че хората от един етнос не говорят по сходен начин, а в отделни регионални звена съществуват известни различия по отношение на думите или тяхното произношение. Тези локални разлики в един и същ език представляват диалектите.

3) Концепцията, която изповядва във връзка с езика, обяснява по следния начин: „Езикът, който ние говорим, е диалект на старогръцкия език, и се нарича нов гръцки, общ, разговорен език (νέα Ἑλληνική κοινή, λαλουμένη γλῶσσα). А предходните книжовници го наричаха полуварварски (μιξοβάρβαρον). Онези, които отбелязват наличието на много еолизми и доризми в него, го именуват еолодорийски (Αἰολοδορικήν). Европейците го наричат гръцки (Γραικικήν) или гръко-варварски (Γραικοβάρβαρον), понеже нас самите наричат гърци (Γραικοί). Народните маси вулгарно го наричат ромейски (Ῥωμαϊκήν), а себе си ромеи (Ῥωμαῖοι)“.

4) В предговора на „Грамматика на старогръцкия език“ от 1832 г. авторът дава интересна езиковедска интерпретация на езиковите факти: „По подобие на всяко човешко творение и началото в езика било обикновено, несъвършено и податливо на оформление и усъвършенстване. Това начало е основа за всяко последващо надграждане. Нарича се архаичен език, а в неговия инструментариум се нареждат архаизмите. Колкото по-дълго битува този език, толкова повече формирането му прогресира, следователно той се отдалечава от архаичния език (източник). На всеки културен език са познати множество периоди и векове, в които с умерени темпове той е достигнал до съвършенство, заменило се отново с упадък, както всички човешки изобретения. Онзи век, в който езикът е най-чист и най-съвършен, се нарича златен век в езика“ (Генадиос 1832: 2).

5) Изкуството, което дефинира устната, произносимата реч, се нарича граматика. Тази част от Грамматиката, която разглежда как се изменят, произвеждат, съставят и пишат думите, се назовава етимологикон (ἐτυμολογικόν) или технологикон (τεχνολογικόν). А частта, която изучава как се свързват, съгласуват, подреждат думите при съставяне на изречения, се нарича синтаксис (συντακτικόν).

Обемът на „Граматиката на гръцкия език“ на Г. Генадиос, издадена през 1859 г., е 150 страници (съдържа 154 стр. по-малко от разширеното издание от 1857 г. и 228 стр. по-малко от „Граматика на старогръцкия език“ от 1832 г.). Според встъпителните слова на издателя и приложената анотация на корицата, насочени към учителите, граматичното пособие се преиздава в резултат на широко търсене. По-предпочитана в обучението поради своята точност на формулировките и стегната структура, книгата се отличава с изключителната си полезност и методически характер. Конструктивно изданието на „Граматиката на гръцкия език“ от 1859 г., сформирано в по-компактна форма, се състои от една-единствена част, озаглавена „Технологи-кон“ (книга първа), която според съвременното възприемане на включения понятийно-терминологичен апарат представя фонетиката и морфологията.

След съдържащите езиковата концепция на автора встъпителни думи, разделени в 18 точки (общо 2 стр.), следва основната част от граматиката, която обхваща устройството на акцентната система, фонетичните явления, правилата за буквите, сричките, придиханията, препинателните знаци и т. н. Разглеждат се специфичните особености на съставената от пет падежни типа склонитбена парадигма, теорията за частите на речта, представени в десетчленна система, изградена от съществителното име, прилагателното, местоимението, глагола, причастието, членната форма, предлога, наречието, съюза и междуметие-то, както и техните категории, класифицирани в табличен вид, като за основа е взета архаичната форма и мястото им в старото склонение. В областта на именната система закономерно се срещат характерните за възрожденския период три старогръцки склонения (включително старото второ атическо склонение при името), три числа (единствено, множествено и двойствено), които съхраняват архаичната идея в изразяването на граматичните показатели.

Въпреки устойчивостта на разпространените старинни модели се забелязва противопоставяне между съвременната разговорна форма и гръцкия език от класическата епоха с тенденция към известни колебания в граматичния строй. Езиковият пуризъм, очистването на езика се оказва трудно постижимо в условията на жива и динамична комуникативна среда. На страниците на граматиката, написана в духа на възрожденските идеали и излизала от печат периодично в годините на XIX в. (през 1857 г., 1859 г., 1865 г. и т. н.), се пазят старинните форми на думите, чийто облик е познат в един по-ранен етап от развоя на езика. Старогръцките структурни механизми са втъкани във

възрожденския мироглед и са концептуализирани от основните принципи, които предоставя граматиката на учителя и книжовника Генадиос. В предговора на „Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης“ от 1859 г. (съкратеното издание, отпечатано в печатницата на Андреас Κορομιλας) и „Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης“ от 1832 г. Г. Генадиос дава планомерно тълкувание на изведените книжовноезикови модели и лингво-граматични схващания.

ЛИТЕРАТУРА

- Генадиос 1832:** Γεννάδιος Γεώργιος, *Γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης*, Ἐν Αἰγίνῃ: Ἐκ τῆς Ἐθνικῆς Τυπογραφείας, 1832.
- Гудас 1874:** Γούδας Αναστάσιος Ν., *Βίοι παράλληλοι τῶν ἐπὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος διαπρεψάντων ἀνδρῶν*, Ἀθήνησι: Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου Μ. Π. Περίδου, 1874.
- Макридж 2004:** Mackridge, P., *Νεοελληνικὴ γλώσσα*, Αθήνα: εκδ. Πατάκη, 2004.
- Μεγас 1925:** Α. Ε. ΜΕΓΑ, *Ιστορία του γλωσσικού ζητήματος*, ἐν Ἀθήναις: Ι. Δ. Κολλάρος & Σια., 1925.
- Хоръкс 2010:** Horrocks Geoffrey, *Greek: A history of the language and its speakers*. Chichester/Malden MA: Wiley-Blackwell, 2010.
- Χристидис 2005:** Α.-Φ. Χριστιδης. *Ιστορία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο νεοελληνικῶν σπουδῶν [Ἴδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 2005.